

Tema 15: Det gode og det onde

Spør i dag: Det gode og det onde

Er mennesket ondt eller godt? Det er et vigtigt spørgsmål i en moderne verden fuld af grusomheder. Hvor kommer det onde fra, og hvordan bekæmper vi det? Det var også et påtrængende spørgsmål i århundrederne efter reformationen. Det egoistiske i mennesket var ondt, og man brændte hekse, fordi man mente, at de var den ondes, altså Djævelens, tjenere. Det gode kom derimod fra Gud. Kan vi se tanketråde fra dette frem til nu, og hvordan kan man forstå det gode og det onde i dag?

Luther og de reformatoriske ideer: Det gode og det onde

For Luther og de øvrige reformatorer var ethvert menneske spændt ud mellem godt og ondt, Gud og Djævel. Djævelen var på én gang noget konkret og noget eksistentielt og metaforisk. Luther kunne fx sige, at uden troen på Kristus og Guds nåde blev Gud selv til en Djævel. Fordi uden den kærlighed til mennesker, som Gud viste i Kristus, var der kun en frygtelig og straffende Gud tilbage.

Luther talte selv mere om ”synd” end om ”det onde”. Synden var det, der fik mennesker til at vende sig bort fra Gud. I ethvert menneske foregik der en indre kamp, som var stærkere i de kristne end i ikke-kristne. For Luther var mennesket født syndigt. På den måde fortsatte Luther og reformationen en lang kristen tradition for at forstå mennesket som fanget i en tilstand, det ikke selv kan komme ud af. Luther mente, at mennesket var mest interesseret i sig selv og egen vinding. Det var ”kroget ind i sig selv”, som Luther med et malende billede beskriver det. Den tilstand kunne mennesket ikke selv befri sig fra. Det betød ikke, at mennesket skulle holde op med at bekæmpe sin egen indre ondskab. Men mennesket skulle lære, at det ikke kunne vinde kampen mod den indre ondskab alene. Kun Guds tilgivelse kunne i sidste ende vinde over det onde i mennesket.

Ifølge Luther er det Guds tilgivelse, som befrier mennesket til at gøre godt. Når man ikke længere skulle gøre gode gerninger for sin egen skyld, kunne man bedre gøre gode gerninger for næstens skyld. Luther skelnede altså mellem det at være et godt menneske i Guds øjne og at være god mod næsten.

Reformationens forståelse af synden og det onde var med til at ændre synet på verden. Det blev i det almindelige liv, at man skulle leve sit kristne liv og ikke fx i et kloster på afstand af verden. Man blev ikke et bedre menneske af at leve ugift i kloster, snarere tværtimod. Familien blev det sted, hvor mennesket bedst kunne leve efter Guds vilje.

Fordi Gud i Kristus viser sig som en kærlig Gud, kan man også betragte verden som Guds gave til mennesket, som man skal passe og tage vare på. Den nordeuropæiske forståelse af det alment gode har rødder tilbage til reformationen, og den radikale forståelse af menneskets syndighed kommer paradoksalt nok til at bidrage til et mere positivt syn på det almindelige liv.

Reformationen og det danske samfund: Det gode og det onde

Modsætningen mellem det gode og det onde ligger til grund for mange moralske tanke-systemer, herunder den kristne tænkning. Med reformationen blev modsætningen mellem godt og ondt, Gud og Djævel, på flere måder skærpet. Mennesket befandt sig på en kampplads mellem Gud og Djævel.

Ved syndefaldet havde Djævelen fristet Adam og Eva til at gå imod Guds bud, og denne arvesynd var givet videre til alle mennesker. De kunne kun nå det gode gennem at tro på Gud. I det danske 1500- og 1600-talssamfund lurede Djævelen stadig overalt og var hele tiden klar til at friste menneskene. Derfor var det vigtigt, at børnene blev givet Gud i dåben og blev i hans sikre favn. Men heller ikke dét var en endelig redning. Der var fortsat mange grunde til at være på vagt.

Djævelen kunne friste folk til at blive hekse. Det var også ham, som stod bag de naturvæsener, der tilbød mennesker hjælp, som bl.a. elverfolkene. Den, som af et godt hjerte ville redde en syg ko ved hjælp af hvid magi – fx med nogle ord fra en bøn eller en oblat fra nadveren – var også offer for Djævelens spil. Kirkens folk gik ud fra, at der fandtes magi og overnaturlig magt uden for kirken, og at den virkede. Og de fordømte den som værende ond og djævelsk. Men det var ikke alt ondt, kom fra Djævelen. Ulykkelige hændelser, som fx at et barn døde, kunne også være en prøvelse sendt fra Gud, for at den ramte kunne bevise sin tro. Guds veje var uransagelige, som man sagde.

I løbet af 1700-tallets oplysningstid opstod en stadig større skepsis over for Djævelen som forklaring. I stedet mente flere, at fortællinger om hekse og naturfolk skyldtes et forvirret og uroligt sind hos de angrebne, og at dette kunne behandles med samtaler hos præsten. Tilsvarende blev Gud i mindre grad set som en straffende dommer, der greb direkte ind i det enkelte menneskes liv. 1700- og 1800-tallets vækkelser bevarede i højere grad troen på Gud som virksom i den enkeltes liv – og det samme gjaldt Djævelens tilstedeværelse, for uden ham måtte det onde komme fra Gud.

Uden Gud, Djævel og et begreb som arvesynd måtte der findes andre forklaringer på det onde. Navnlig i 1900-tallet med dets mange katastrofer blev det påtrængende at prøve at forstå, hvor menneskelig ondskab kom fra og hvordan den kunne bekæmpes. Også i de kristne kirker stillede man spørgsmålet om, hvor Gud var i forhold til 1. Verdenskrigs helvede i skyttegravene eller 2. Verdenskrigs koncentrationslejre?

I moderne tid sættes det onde ofte i forbindelse med magt og med fremmedgørende teknik, der gør udøvelsen af det onde 'lettere' – og med dogmatiske og totalitære tankegange, der kan legitimere det.

Derudover har sociale og psykologiske forklaringer været centrale i forståelsen af ondskab hos det enkelte menneske, ligesom også biologiske, ikke mindst neuropsykologiske forklaringer, har fået større vægt. Uden Gud og Djævel må andre forklaringer på bordet; men spørgsmålet er, hvor langt disse forklaringer rækker – stillet over for den næsten grænseløse ondskab, som fx folkemord repræsenterer.

Reformationen 1517-2017 – Hovedtemaer” er blevet til på foranledning af Præsidiets for reformationsjubiléet i Danmark. Hovedformålet er at give et første overblik over reformationen og dens betydning for derved at vække interesse for emnet og tjene til videre inspiration for enkeltpersoner og organisationer.

Til hvert af de udvalgte illustrerede temaer findes – en kort tekst om reformationens spor i dag – en introduktion til Luthers tanker og de reformatoriske idéer – et rids af reformationens historie og videre betydning for det danske samfund. For flere temaer er derudover udvalgt et billede, der viser reformationens spor i den visuelle kultur.

Teksterne er skrevet af en forfattergruppe, sammensat af forskere fra forskellige fag og forskningsinstitutioner: Lektor, ph.d. Bo Kristian Holm, Afdeling for Teologi, Aarhus Universitet, og prof. mso. Anna Vind, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, har skrevet teksterne om Luther og reformationens ideer.

Lektor, dr. phil. Charlotte Appel, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet, og prof., fil.dr. Hanne Sanders, Historiska Institutionen, Lunds Universitet, har skrevet om reformationens historie og det danske samfund.

Museumsinspektør, seniorforsker Hanne Kolind Poulsen, Statens Museum for Kunst, har skrevet teksterne om reformationens billeder. Hun er også hovedforfatter til temaet ”Billeder og kunst”. Lektor, ph.d. Sven Rune Havsteen, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, er medforfatter til temaet ”Sang og musik”.

Nationalmuseet har taget sig af sprogbehandling, billedsøgning og opsætning.

Charlotte Appel og Bo Kristian Holm har stået for redaktionen.